XULOSA

Zomin tumani Jizzax viloyatidagi joylashtirish o‘rinlarining deyarli yarmiga ega, ammo bu quvvatdan foydalanish darajasi past: 2024-yilda bir o‘ringa yiliga o‘rtacha 19 nafar mehmon to‘g‘ri kelgan, mehmonxonalarda esa bu ko‘rsatkich Jizzax shahridagidan deyarli besh barobar kam. Shartli mehmon uyi misolida rentabellik uchun kamida 27 foiz atrofidagi bandlik kerakligi ko‘rsatildi, bu esa Zomin mehmonxonalarining taxminiy bandligidan yuqori. Ekoturizm obyektlari tashrif oqimidan bevosita daromad oladi, lekin bu oqim tunashga aylanmasa, joylashtirish vositalarining samaradorligi oshmaydi. Shu sababli Zomin uchun asosiy yo‘nalish yangi quvvat qurish emas, ekoturizm orqali mavsumni uzaytirish va tunash sonini ko‘paytirishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. Tourism potential and development trends of the Zaamin district, 2025-yil 9-sentabr. https://gov.uz/en/uzbektourism/news/view/84679

2. Jizzax viloyati hokimligi. Zomin — bunyodkorlik, investitsiya va turizm markaziga aylanmoqda, 2026-yil 4-avgust. https://gov.uz/oz/jizzax/news/view/201688

3. Jizzax viloyati statistika boshqarmasi. Turizm va dam olish (2024-yil), press-reliz, 2025-yil 25-avgust. https://www.jizzaxstat.uz/uploads/docs/2025%20yil/03/turizm.pdf

4. Afisha.uz. Zomin-2025: qayerlarga borish kerak va aktual narxlar, 2025-yil 18-mart. https://www.afisha.uz/uz/gorod/2025/03/18/zomin-2

MEHMONXONA INDUSTRIYASI — O‘ZBEKISTON TURIZM SALOHIYATINI REALLASHTIRISHNING ASOSIY OMILI

Sultanova Nigina Utkurovna
“Ipak yo‘li” xalqaro turizm va madaniy meros universiteti
“Xalqaro biznes va kreativ iqtisodiyot” kafedrasi dotsenti.
Email: *sultanovanigina29@gmail.com*
Tel: +998 93 335 99 32

Kirish. Turizm salohiyatini amalga oshirishda joylashtirish vositalari, birinchi navbatda mehmonxonalar, asosiy infratuzilma hisoblanadi: xorijiy va ichki turistlarning qolish muddati, sarflari va xizmatdan qoniqishi aynan ularning hajmi, sifati va samaradorligiga bog‘liq. Milliy statistika qo‘mitasining dastlabki ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda mamlakatga 11,7 million xorijiy turist kelgan, 2026-yil uchun maqsad 12 millionga yaqin etib belgilangan.[105] Maqolaning maqsadi — 2020–2024-yillardagi rasmiy statistika asosida O‘zbekiston mehmonxona industriyasining tarkibiy xususiyatlarini aniqlash va unga tayanib rivojlantirish

[105] Euronews. Uzbekistan targets 12 million tourists in 2026 as AI reshapes hospitality, 18.02.2026 (Milliy statistika qo‘mitasining dastlabki ma’lumotlariga tayanadi).

yo‘nalishlarini asoslashdir. Tadqiqotda statistik taqqoslash, nisbiy ko‘rsatkichlar va mintaqaviy tahlil usullaridan foydalanildi.

2024-yilda respublikada 2 383 ta mehmonxona va shunga o‘xshash joylashtirish vositasi faoliyat yuritgan, ularda 38 075 xona va 79 469 o‘rin bo‘lgan, 2 864,3 ming kishi joylashtirilgan. 2023-yilga nisbatan vositalar soni 71,8 %, xonalar soni 11,0 %, joylashtirilganlar soni 13,5 % oshgan.[106] 1-jadvalda 2020–2024-yillardagi asosiy ko‘rsatkichlar va muallif hisoblagan nisbiy ko‘rsatkichlar keltirilgan.

Jadval ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, 2020–2024-yillarda joylashtirilganlar soni 4,1 baravar, vositalar soni 2,1 baravar, xonalar fondi esa atigi 48,8 % ga oshgan. Eng muhim tarkibiy o‘zgarish — vositaning o‘rtacha hajmi, ya’ni u 2023-yildagi 24,7 xonadan 2024-yilda 16,0 xonagacha kamaygan bo‘lib, yangi vositalarning katta qismi kichik mehmonxonalardir. Bunda bir xonaga joylashtirilgan kishilar soni 73,6 dan 75,2 gacha deyarli o‘zgarmagan, demak, xona fondining ko‘payishi talab o‘sishi bilan hamnafas bo‘lgan. Shuni ta’kidlash kerakki, vositalar sonining keskin o‘sishi qisman hisobot qamrovining kengayishi (mikrofirma va kichik korxonalar shakllari) bilan ham bog‘liq bo‘lishi mumkin.

1-jadval.

Mehmonxona va joylashtirish vositalari (O‘zbekiston, 2020–2024)[107]

Yillar	Vositalar soni	Xonalar soni	Joylashtirilgan (ming kishi)	Vositaga xona	Xonaga kishi
2020	1 156	25 584	702,8	22,1	27,5
2021	1 085	21 814	1 217,0	20,1	55,8
2022	1 167	29 218	2 250,3	25,0	77,0
2023	1 387	34 316	2 524,3	24,7	73,6
2024	2 383	38 075	2 864,3	16,0	75,2

2024-yilda xorijiy fuqarolarning turistik safarlari soni 7 957,2 ming bo‘lib, 2023-yilga nisbatan 20,1 % oshgan; biroq ularning 76,7 % i qarindoshlarni ko‘rish, 14,9% i dam olish va hordiq chiqarish, 4,3 % i ishbilarmonlik maqsadida amalga oshirilgan.[108] Qarindoshlarni ko‘rish maqsadidagi safarlarda mehmonxona xizmatidan foydalanish nisbatan kam bo‘lgani uchun mehmonxonalar uchun asosiy o‘sish zaxirasi dam olish va madaniy-meros turizmi segmentida kuzatilgan, ya’ni bu segmentda atigi 1184,4 ming safar qayd etilgan. Demak, mehmonxona industriyasining samaradorligi turistlar sonining o‘sishidan tashqari, turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish va qolish muddatini uzaytirishga bog‘liq.

2-jadvalda eng yirik shahar va madaniy-meros mintaqalari ko‘rsatkichlari taqqoslangan bo‘lib, Toshkent shahrida vositalarning 35,4%, joylashtirilgan kishilarning 44,2 % to‘plangan. Samarqand, Buxoro va Xorazm — madaniy-meros uchligi — birgalikda vositalarning 29,8 %, xonalarning 34,2 % va joylashtirilgan kishilarning 30,5 % ini beradi. Samarqand viloyatida bitta xonaga 64,9 kishi to‘g‘ri keladi, bu esa respublika o‘rtachasidan (75,2) 13,8 % va Toshkent shahridan (89,2)

[106] Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida turizm va rekreatsiyani rivojlantirish (2024-yil): matbuot relizi, 12.08.2025, 4-bet.

[107] Muallif hisob-kitoblari: Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida (1-jadval).

[108] Milliy statistika qo‘mitasi, 2025, 1–2-betlar (2024-yilda xorijiy fuqarolarning 7 957,2 ming safari, o‘sish 20,1 %).

27,2 % past. Bu — to‘g‘ridan-to‘g‘ri bandlik emas, ammo talabning yuqoriligiga qaramay xona fondidan foydalanishda zaxira borligini bildiradi: 2025-yilning dastlabki 11 oyida Samarqand viloyatiga 3 milliondan ortiq xorijiy va 5,5 million ichki turist kelgan, o‘rtacha qolish muddati 2,5 kundan 3 kunga uzaygan.[109] Respublika bo‘yicha 2025-yil birinchi yarmida (CoStar kuzatuvidagi mehmonxonalarda) bandlik 53,4 %, o‘rtacha kunlik narx 131,13 AQSH dollari va bitta mavjud xonaga tushum (RevPAR) 70,01 dollar bo‘lgan,[110] ya’ni xona fondining qariyb yarmi band bo‘lmagan.

2-jadval.

Joylashtirish vositalarining mintaqaviy ko‘rsatkichlari (2024-yil)[111]

Hudud	Vositalar	Xonalar	Joylashtirilgan (ming kishi)	Vositalar ulushi, %	Kishilar ulushi, %	Vositaga xona	Xonaga kishi
Toshkent sh.	844	14 211	1267,1	35,4	44,2	16,8	89,2
Samarqand v.	361	6 603	428,4	15,1	15,0	18,3	64,9
Buxoro v.	250	3 980	267,2	10,5	9,3	15,9	67,1
Xorazm v.	100	2 441	177,2	4,2	6,2	24,4	72,6
Respublika	2383	38 075	2864,3	100,0	100,0	16,0	75,2

Tahlil mehmonxona industriyasida uchta tizimli muammoni ko‘rsatadi: bozorning parchalanganligi (kichik vositalar ko‘pligi), xona fondidan to‘liq foydalanilmasligi va hududiy notekislik. Ularni hal qilish uchun quyidagilar taklif etiladi. Birinchidan, kichik mehmonxonalar uchun kooperativ va klaster modeli: umumiy xarid, birgalikdagi marketing va kadrlar tayyorlash. Klaster nazariyasiga ko‘ra, o‘zaro bog‘liq firmalarning geografik yaqinligi raqobat bilan hamkorlikni uyg‘unlashtirib, unumdorlikni oshiradi;[112] amaliyotda mustaqil mehmonxonalarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri bronlar ulushi ko‘pincha 10–20 % ni, onlayn-platformalar komissiyasi esa 20 % gacha tashkil qiladi.[113] Ikkinchidan, samaradorlikni faqat foyda bilan emas, to‘rt o‘lchovli integral indeks (iqtisodiy, ekologik, ijtimoiy va madaniy-meros o‘lchovlari) bilan baholash. Bu ko‘rsatkichlarni normallashtirish, vaznlash va barqarorlikni tekshirish bo‘yicha xalqaro metodologiyaga,[114] madaniy turizmning mahalliy meros qiymatini saqlashdagi roliga[115] tayanadi va mehmonxonaning “zaif halqasi”ni aniqlashga imkon beradi. Uchinchidan, “yashil iqtisodiyot” talablariga mos ravishda energiya va suv sarfini monitoring qilish, chiqindilarni qayta ishlash va qayta tiklanuvchi energiya ulushini oshirish.

[109] Samarkand — a tourism hub attracting millions of visitors // xs.uz (2025-yil yanvar–noyabr ma’lumotlari).

[110] CoStar. Hoteliers in Central Asia reap benefits of state-led tourism development programs, 08.10.2025 (2025-yil birinchi yarmi bo‘yicha).

[111] Muallif hisob-kitoblari: Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida (1-jadval).

[112] Porter M.E. Clusters and the new economics of competition // Harvard Business Review, 1998, Vol. 76(6), pp. 77–90.

[113] Global Hotel Alliance rahbari bilan intervyu // Skift, 12.08.2024.

[114] Nardo M. va boshq. Handbook on Constructing Composite Indicators. – Paris: OECD, 2008; Elkington J. Cannibals with Forks. – Oxford: Capstone, 1997.

[115] Richards G. Cultural tourism: a review of recent research and trends // Journal of Hospitality and Tourism Management, 2018, Vol. 36, pp. 12–21.

To‘rtinchidan, statistik hisobotni takomillashtirish: hozirgi rasmiy e’lonlarda bandlik, o‘rtacha narx va tunashlar bo‘yicha mintaqaviy ma’lumotlar to‘liq berilmaydi, kichik mehmonxonalar uchun yagona hisobot shakli va ushbu ko‘rsatkichlarni muntazam e’lon qilish tahlil sifatini oshiradi. Beshinchidan, qonunchilik va davlat dasturlari doirasidagi imkoniyatlardan (“Turizm to‘g‘risida”gi Qonun va turizmni jadal rivojlantirish bo‘yicha farmon) klasterlar va o‘quv markazlarini qo‘llab-quvvatlashda foydalanish.[116]

Xulosa. Rasmiy statistika O‘zbekiston mehmonxona industriyasi 2020–2024-yillarda tez o‘sganini, biroq yangi qo‘shilgan vositalar asosan kichik ekanini (o‘rtacha hajm 24,7 dan 16,0 xonagacha) va madaniy-meros hududlarida xona fondidan foydalanish zaxirasi mavjudligini ko‘rsatdi. Turizm salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish uchun mehmonxonalarni hajm bo‘yicha emas, samaradorlik bo‘yicha rivojlantirish — kichik mehmonxonalarning klasterga birlashishi, integral indeks asosida monitoring va statistik shaffoflikni oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Elkington J. Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. – Oxford: Capstone, 1997.
2. Euronews. Uzbekistan targets 12 million tourists in 2026 as AI reshapes hospitality. – 18.02.2026. – URL: euronews.com
3. Hoteliers in Central Asia reap benefits of state-led tourism development programs // CoStar. – 08.10.2025. – URL: costar.com
4. Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida turizm va rekreatsiyani rivojlantirish (2024-yil): matbuot relizi. – 12.08.2025. – URL: stat.uz
5. Nardo M., Saisana M., Saltelli A. va boshq. Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide. – Paris: OECD Publishing, 2008.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Turizmni jadal rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni, 2019-yil 5-yanvar, PF-5611-son.
7. O‘zbekiston Respublikasining “Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahriri), 2019-yil 18-iyul, O‘RQ-549-son. – URL: lex.uz
8. Porter M.E. Clusters and the new economics of competition // Harvard Business Review. – 1998. – Vol. 76(6). – P. 77–90.
9. Q&A: How Global Hotel Alliance has empowered independent hotel brands for 20 years // Skift. – 12.08.2024.
10. Richards G. Cultural tourism: a review of recent research and trends // Journal of Hospitality and Tourism Management. – 2018. – Vol. 36. – P. 12–21.
11. Samarkand — a tourism hub attracting millions of visitors // Xalq so‘zi (xs.uz). – URL: xs.uz

[116] O‘zbekiston Respublikasining “Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahriri), 18.07.2019, O‘RQ-549-son; Prezidentning 05.01.2019 yildagi PF-5611-sonli Farmoni.